

Damaris Matthijsen

Vrij, Gelijk & Samenleven

Wegwijzer naar een
mens- en Aardewaardige samenleving

Inhoudsopgave

Wat anderen over het DeelGenootschap zeggen	15
Voorwoord door Leonie van der Steen, Squarewise	19
Voorwoord door Henry Mentink, Veerhuis	23
0.1 Check-in	25
0.2 Aanleiding	25
0.2.1 Het vraagstuk: uitwisseling en toewijzing van grond, arbeid en kapitaal	29
0.2.2 De vierde route, de belofte	32
0.3 Het DeelGenootschap in vogelvlucht	34
0.3.1 Welk probleem lost het op?	35
0.3.2 Is het DeelGenootschap geschikt voor jou?	36
0.3.3 Vele bloemen bloeien	37
0.4 Leeswijzer	39
0.4.1 Heart drop	39
0.4.2 Radicaal	41
0.4.3 Nieuwe taal en inhoud	42
0.4.4 Indeling van het boek: idee, vorm en proces	45
0.5 Mijn wens voor jou	47
Deel 1 Zo binnen...	49
Uitgangspunten voor een mens- en Aardewaardige samenleving	49
Inleiding	51
Hoofdstuk 1 De oerbron van het DeelGenootschap	53
1.1 Liefde en vertrouwen	54
Hoofdstuk 2 Het zo-binnen-zo-buiten-principe	57

Hoofdstuk 3 Vrij-gelijk-samen	61
3.1 Mens- en wereldbeelden bepalen het leven	61
3.2 Een oeridee	63
3.2.1 Vrij-gelijk-samen: intrinsiek menselijke behoeften van de moderne mens	64
3.2.2 Vrij-gelijk-samen: organiserende principes op de goede plek	66
3.2.3 'Vrij' en 'samen': onomkeerbare ontwikkelingen in de mens	70
3.3 Vier samenlevingsvormen	73
3.3.1 Introductie van het kwadrantenstelsel	73
3.3.2 Ontwikkelingsperspectief op de kwadranten	80
3.3.3 Islands of sanity: creëren van binnenuit	84
3.3.4 Uit de liefde vallen: vluchtroutes	85
Hoofdstuk 4 Zes sleutels voor een mens- en Aardewaardige samenleving	91
4.1 Een integraal perspectief	91
4.2 De zes sleutels als organisme begrepen	93
4.2.1 De ordening van de sleutels	96
4.3 De betekenis van de zes sleutels in het kort	96
Hoofdstuk 5 'Vrij' en 'samen' als organiserende principes voor de zes sleutels	101
5.1 De 'vrij'-driehoek: Ik ben, Waarde, Eigendom	103
5.2 De 'samen'-driehoek: Aarde, Organisatie, Relatie	105
Hoofdstuk 6 De uitnodiging tot ontwikkeling	109
6.1 De schaduw driehoeken	109
6.2 Plek, ordening en balans in geven en nemen	113
6.2.1 Eerste klus: leef je ster	116
6.2.2 Tweede klus: eigenaarschap nemen over je verleden	117
6.3 Afsluiting en waarneming van de huidige tijd: van 'vrij' naar 'samen'	119

Deel 2 ...Zo buiten	121
Zes sleutels: idee, vorm en proces	121
Inleiding	123
Hoofdstuk 7 Oerbeeld van het DeelGenootschap	127
7.1 Het wiel	127
7.1.1 Oerfenomeen	128
7.2 De mens als creatief, liefdevol scheppend wezen	129
7.3 De Bron	131
7.3.1 De Bron: status aparte	132
7.3.2 Het Brondocument	133
7.3.4 Bronkompas	135
7.4 Van visie en missie naar Bron, van lijn naar cirkel	137
7.5 Aandacht voor de rol van de initiatiefnemer	138
Hoofdstuk 8 Sleutel Ik ben: handelen vanuit passie en innerlijke kracht	143
Introductie	144
8.1 Voor elke Ik ben is er plek op Aarde	145
8.2 De Ik ben van het DeelGenootschap	148
8.3 Durf te leven	151
8.3.1 Wat vraagt de Ik ben van jou?	153
8.3.2 Angst, ben ik dit? (uit de gevarendriehoek)	155
8.3.3 Sterrenwerk	157
Hoofdstuk 9 Sleutel Waarde: voorzien in behoeften	159
Introductie	160
9.1 Inzetten van capaciteiten, zelfbepaald	161
9.1.1 Wil je wat je kunt, kun je wat je wilt?	163
9.1.2 Ik kan of ik kan niet (haat uit de gevarendriehoek)	164
9.2 Geld en economie zijn niet hetzelfde	166
9.2.1 Loskomen van geld	168
9.3 Balans in geven en nemen	169
9.3.1 Onderlinge vereffening	171
9.3.2 Geld inbrengende activiteiten en overhead	175
9.3.3 Open en transparante boekhouding, gedeelde verantwoordelijkheid	177

9.4	De juiste prijs	179
9.4.1	Betalen voor ecosysteemdiensten en <i>true price</i>	183
9.5	Geld, of iets anders	184
9.6	Risico's en investeringen	186
9.6.1	Klantleningen of crowdfunding	188
9.6.2	Ondernemerskredietkringen	189
9.7	Winst	191
9.7.1	Overwinst wordt schenkgeld	191
9.8	(Keten)samenwerking en associatieve economie	193
9.8.1	BondGenootschap, een associatief verband	194
9.8.2	Integreren of associëren	196

Hoofdstuk 10 Sleutel Eigendom: van, voor en door mensen **199**

	Introductie	202
10.1	Eigenaarschap nemen over ervaringen en inzichten	202
10.1.1	Ik wil en Ik wil niet (twijfel uit de gevarendriehoek)	204
10.2	Perspectief op eigendom	206
10.2.1	Zelfzorg leidt tot strijd om bezit	206
10.2.2	Eigendom is macht en zeggenschap	208
10.2.3	Zorg voor elkaar, eigendom gaat over in relaties	209
10.3	Wat is een common?	211
10.3.1	De commons grond, arbeid en kapitaal	212
10.3.2	Moet de Aarde rechten krijgen?	215
10.4	Grond als common	216
10.4.1	Grond van, voor en door mensen	217
10.4.2	Grond uit de handel	219
10.4.3	Community Land Trust (clt) en Grond van Bestaan	222
10.5	Kapitaal als common	223
10.5.1	Het bedrijf van zichzelf maken	224
10.5.2	Eigendom van creaties	227
10.5.3	Creative Commons Relations	228
10.5.4	Proclaimer in plaats van disclaimer	230
10.6	Arbeid van zichzelf: betekenisvol werk, vrij en zelfbepaald	231
10.7	De vereffening van arbeid	234
10.8	Grond, arbeid en kapitaal anders georganiseerd	236
10.9	Tot besluit: Het transformeren van eigendom	239

Hoofdstuk II Sleutel Organisatie: gelijkwaardig en plat	243
11.1 Organiseren vanuit de mens	245
11.2 Valse hoop (strategiedriehoek)	246
11.2.1 De als-dan-strategie	246
11.3 Het DeelGenootschap in de vorm	247
11.4 Het Bronorgaan	248
11.4.1 Wie zitten er in het Bronorgaan?	249
11.5 De zelfsturende organisatie: het werk	250
11.5.1 Rollen en verantwoordelijkheden	250
11.5.2 Het ontstaan van werkgroepen	252
11.5.3 Natuurlijk en gespreid leiderschap	253
11.5.4 Een paar vergadertips	255
11.6 De kracht van besluitvorming	256
11.6.1 Initiatief en raadpleging	257
11.7 Scheppen van een eigen 'rechtsruimte'	270
11.7.1 De brug naar de juridische wereld	272
11.7.2 Waarom en wanneer bouw je een brug?	272
11.7.3 Aansprakelijkheid nieuwe stijl	273
11.8 Wanneer start je het proces?	274
11.8.1 De adviseur	275
11.9 Het kiezen van de brug	276
11.9.1 Nogmaals de kwadranten: juridische structuren	276
11.10 Het bestuur	280
11.10.1 De relatie tussen bestuur en DeelGenootschap	281
11.11 Raad van Wijzen	285
11.12 Ter afronding	285
Hoofdstuk 12 Sleutel Relatie: open en eerlijk	287
12.1 Verbonden met alles en iedereen	290
12.2 Valse macht (strategiedriehoek)	291
12.3 Welk verhaal vertel je?	292
12.4 Hoe luister je naar je relaties?	294
12.5 Deelgenoten: verbinden en beëindigen van relaties	296
12.5.1 Een voorbeeld werkwijze van verbinden	296
12.5.2 De verbintenis	297

12.6	Het verzorgen van de Bron	299
12.6.1	Bronwerk	301
12.7	Het verzorgen van de samenwerking	306
12.7.1	Heldere feedback- en evaluatiemomenten	307
12.7.2	Het aangaan en oplossen van conflicten	310
12.7.3	Begeleiding/buddy- en mentorsysteem	311
12.8	Kringen van betrokkenheid	312
12.8.1	Deelgenoten	312
12.8.2	Brongenoten	312
12.8.3	BondGenootschap, bondgenoten en verbond	315
Hoofdstuk 13 Sleutel Aarde: organisme en overvloed		317
13.1	De samenleving als sociaal organisme begrepen	321
13.2	Overgave aan de realiteit	322
13.3	Valse overgave (uit de strategiedriehoek)	323
13.4	Tijd	325
13.4.1	Causaliteit	325
13.4.2	Finaliteit	326
13.4.3	Synchroniciteit	326
13.5	Leven-dood-leven	327
13.6	Diversiteit en inclusiviteit	329
13.7	De 'juiste' maat en natuurlijke groei	331
13.8	Tempo en urgentie	331
13.9	Duurzaamheid	334
13.10	Overvloed	335
Hoofdstuk 14 Tot besluit: bouwen aan de nieuwe wereld		337
14.1	Check-out	340
14.2	Uitnodiging aan jou	341
14.3	Dankwoord	342
Bijlagen		347
	Inhoudsopgave bijlagen	353
	Literatuur en links ter inspiratie	411
	Register	417

Wat anderen over het DeelGenootschap zeggen

‘Een van de meest inspirerende trainingen die ik ooit gevolgd heb. Damaris is het levende voorbeeld van de DeelGenootschap-mindset, en neemt je mee in het praktiseren van je idealisme. Een prachtig voorbeeld van hoe we organisaties zo kunnen inrichten dat ze op alle gebieden vernieuwend zijn en het beste in de mens naar boven halen. Ik raad het iedereen aan die bezig is met duurzaam en verantwoord ondernemen.’

– *Marieke Vingerhoeds, Elia Initiatieven voor de Toekomst*

‘Als je werkelijk vernieuwend wilt zijn als pionier, dan moet je niet alleen naar de hemel reiken, maar ook je wortels voeden. Dat doet dit boek.’

– *Nancy Wiltink, CSA Vers aan de Vecht*

‘Damaris is de Kate Raworth van de Lage Landen.’

– *Leonie van der Steen, Squarewise*

‘Na vijf jaar als advocaat bij een ‘Zuidas-kantoor’ en twee jaar bij het Ministerie van Financiën wist ik: ons huidige systeem heeft geen toekomst. Het afgelopen jaar maakte ik kennis met allerlei mensen die voorbij dat systeem denken. De ontmoeting met Damaris en Jac was heel bijzonder. Het boek van Damaris biedt een belangrijke basis voor verder denkwerk. Ik roep juristen op dit boek aandachtig te lezen en bij te dragen aan het DeelGenootschap, met een mens- en Aardewaardige juridische vertaling van de sleutels. Zelf draag ik daar graag aan bij.’

– *Yacob Mijhad, advocaat*

‘Met jezelf in je werk zitten, heel fijn. Het DeelGenootschap is organiseren met hart en ziel waarin elk individu volledig tot haar recht kan en mag komen.’

– *Rose, kok en Veerhuis deelgenoot*

‘Ik ben niet gek, ik ben een Economy Transformer!’

– *Ginny Mulders, BeLEEFpark Haverland*

‘In mijn dagelijkse werkzaamheden met bewonersinitiatieven, merk ik de worstelingen met de organisatie, uitvoering en continuïteit. Het DeelGenootschap is een uitkomst. De vrij-gelijk-samen-basis zorgt voor een gelijkwaardige positie om met elkaar een heldere Bron en samenwerking te formuleren. En het toepassen van de zes sleutels zorgt voor een fundament voor persoonlijk gezamenlijke groei, gevoel voor mede-eigenaarschap, diepere betrokkenheid en lokale inclusie, waarbij het welzijn van de Aarde, en dus van onszelf, centraal staat. Dat is pas toekomstbestendige gemeenschapskracht!’

– Pieter Hessel, zelfstandig adviseur bewonersinitiatieven, deelgenoot *Economy Transformers*

‘Een DeelGenootschap brengt de menselijke maat terug en maakt de economie weer persoonlijk en toegankelijk voor iedereen.’

– Gérard Pillen, ritueelbegeleider *Afscheid Alsnog*

‘Kritisch denken over de heersende, vanuit wantrouwen werkende, vormen is mooi, maar niet genoeg. Het DeelGenootschap geeft mij handvatten om mijn eigen organisatie van binnenuit op geheel eigen manier te organiseren vanuit de bedoeling: door waard(e)eren centraal te stellen in plaats van controleren, en toch in verbinding te zijn met de huidige realiteit. Een aanrader om je in te verdiepen! Dank, Damaris, voor jouw toewijding en zoektocht.’

– Mieke Koldewee, organisatieadviseur, danser

‘Tussen verlangen en daadwerkelijk doen wat er voor nodig is, zit soms een hele wereld. Dit boek maakt heel concreet wat ons te doen staat. Dit boek maakt duidelijk dat een mens- en Aardewaardige samenleving niet alleen haalbaar is, maar ook heel goed past bij wie wij daadwerkelijk zijn. Voorbij stappen aan wat zo vanzelfsprekend is, schuurt. Dit boek laat heel helder zien dat het loslaten van een aantal van onze zogenaamde verworvenheden de weg vrij maakt voor een ons waardige samenleving. Veel boeken zeggen dat het zo niet langer meer gaat. Dit boek legt uit hoe het wel kan. Sterker nog, hoe het weer allemaal in elkaar past. Dit boek maakt glashelder dat wat wij verworvenheden noemen, ons eigenlijk gevangen houdt. Het laat je echter niet verslagen achter, maar geïnspireerd; het toont een alternatief.’

– Marcel Heskes, *Squarewise*

‘Een DeelGenootschap is een sociale architectuur die ontwikkeling provoceert.’

– Inge Knoope, *School voor Samen*

‘Samen geld composteren voor nieuw leven, met als gevolg: de pieren lopen in polonaise.’

– Evert van Harn, *rentmeester Natuurlijk Vastgoed Advies*

‘Tijdens de achttien jaren werkervaring in management en directiefuncties in het MKB, streefde ik altijd naar betere vormen van organiseren en onderlinge samenwerkingen. Het is een enorme ontdekkingsreis geworden langs allerlei onderwerpen en modellen, maar nooit voelde het compleet. Ik weet inmiddels vanuit de praktijk dat het precies de combinatie is van de zes sleutels die de mooiste voedingsbodem biedt voor de optimale ontvouwing van de potentie van een onderneming (en haar medewerkers en partners!). Damaris heeft in dit boek exact op papier gezet waar ik eigenlijk al die jaren naar verlangde.’

– Jennifer Benson, *deelgenoot Economy Transformers*

‘Met kennis en gevoel leren waarom moeder aarde weer van haarzelf mag zijn.’

– Bouwie Greenman, *Oerboer, Aardecollectief*

‘Het DeelGenootschap nodigt uit om de oorspronkelijke passie en energie van mensen in een samenwerking te blijven voeden en etaleren. Het brengt je telkens terug naar de Bron, de essentie van waaruit een initiatief of samenwerking is ontstaan. Door de praktische insteek heb ik veel aanknopingspunten aangereikt gekregen hoe dat te doen. Dit gedachtegoed is een enorme verrijking voor de energietransitie. Vaak wordt een coöperatie opgericht, waarbij deelnemers direct in rollen terechtkomen zoals bestuurder, lid of vrijwilliger. Dat kan ook beperkend werken. Het DeelGenootschap biedt instrumenten om optimaal gebruik te maken van de energie en kwaliteiten van mensen.’

– Derk Hueting, *dHEUT energietransitie*

‘Economy Transformers schetst niet alleen de weg naar de nieuwe aarde maar bereidt deze ook voor.’

– Conrad van Pruissen, *YSOB: YourSiteOurBusiness*

‘Damaris durft de grote vragen te stellen die nodig zijn om de fundamenteën van onze economie radicaal te her-denken. Tegelijkertijd maakt ze het praktisch. Met haar *Economy Transformers* inspireert ze al jaren ondernemers om een nieuwe manier van werken mogelijk te maken. In dit boek daagt ze de lezer uit om vanuit menselijke waarden te beginnen en vertaalt ze die naar nieuwe eigendomsverhoudingen en juridische structuren. Een must-read voor wie een beeld wil krijgen hoe in Nederland – ver onder de radar van het grote bedrijfsleven – gewerkt wordt aan een betere wereld!’

– *Rutger Claassen, hoogleraar Politieke Filosofie en Economische Ethiek, Universiteit Utrecht*

‘Het boek van Damaris beschrijft op laagdrempelige wijze een logisch toekomstig wereldbeeld waar iedereen zichzelf direct in kan herkennen. Ze biedt bovendien alle handvaten om er zelf mee aan de slag te kunnen! Pak deze kans!’

– *Jennifer, Economy Transformers*

0.1 Check-in

Economy Transformers-bijeenkomsten beginnen altijd met een check-in en eindigen met een check-out. Dit boek is ook een bijeenkomst. Jij en ik, lezer en schrijver, komen samen voor zo lang als jij mijn boek leest en misschien tot ver daarna. Jij weet nog niet wie ik ben en ik weet nog niet wie jij bent. Nu check ik graag bij jou in met een introductie, zodat je weet wat je te wachten staat en hoe je het boek kan lezen.

Ik heb het boek met veel plezier geschreven. De basis kwam als vanzelf, daarna was het zoeken naar de juiste afbakening en woorden. De besproken thema's zijn allemaal boeken op zichzelf en het veld van *peer governance*² is oneindig groot. In dit boek staat het resultaat van mijn reis tot nu toe, met inzichten vanuit mijn eigen ervaringen. Dat is wat ik je te bieden heb. Dat voelt kwetsbaar, mijn hele ziel en zaligheid zit in dit boek, mijn diepste verlangens. En het voelt ook heel goed en diep vervullend.

Hoe check jij in, hoe en waar tref ik jou aan? Wat maakt dat jij nu dit boek wilt lezen, wat zijn jouw verwachtingen en waar verlang jij naar? Hoeveel ruimte heb jij bijvoorbeeld voor vertraging en voor zelfonderzoek, durf je de tijd en de ruimte te nemen voor verdieping, of wil je nu, nu, nu de antwoorden hebben op de vele vragen die je hebt?

Een mens- en Aardewaardige samenleving komt er niet als ik je de antwoorden geef en jij die blind volgt. Wel wijs ik je een weg aan die je hopelijk voedt en inspireert, zodat je gesterkt en vol nieuwe ideeën jouw weg kunt vervolgen. Ik leer je graag kennen, ben benieuwd naar jouw vragen, keuzes en nieuwe toepassingen en wandel graag een stukje mee op jouw reis.

0.2 Aanleiding

Stel je voor: een groot, wit, vrijstaand huis met drie paarden in de tuin, aan een brede laan met mooie, grote eiken erlangs, in een wijk vol witte mensen met grote huizen, aan de rand van het bos. In dat huis groeide ik als meisje op, met mijn eigen pony in de tuin. Geen enkel klasgenootje woonde er in de buurt.

2 Organisatie van gelijken onder gelijken.

Er waren nauwelijks spelende kinderen op straat. We waren een traditioneel gezin van vijf, ik had een oudere en een jongere broer, mijn vader werkte hard en mijn moeder zorgde voor ons. Mijn ouders verwachtten half-om-half dat ik met een man zou trouwen die voor me zou zorgen. Lang heb ik gedacht dat ik eigenlijk een man had moeten zijn om een bijdrage te kunnen leveren aan de verandering van onze wereld. Dat denk ik gelukkig allang niet meer, maar het heeft me wel moeite gekost om mij bewust te worden van mijn kwaliteiten. Ik moest uiteindelijk 38 jaar worden en zwanger zijn van mijn eerste kind, voordat ik zover was dat ik Economy Transformers kon opzetten: een beweging voor vernieuwing van de economische uitgangspunten om van daaruit gezonde structuren van samenleven en -werken vorm te geven, goed voor mens en Aarde. Maar eerst nog even terug naar het grote witte huis.

Ik herinner mij nog goed dat ik als puber eens na een avondje stappen thuis werd afgezet. Ik liet me een paar huizen verderop afzetten, bij het kleinste huis in de straat. Ik schaamde me voor ons eigen huis. Wat had ik gedaan om zo welvarend te mogen opgroeien, met sport en muziek, met prachtige natuurvakanties waar ik intens van genoot? Waarom ik wel en zoveel anderen om mij heen niet? Hoe zat dat precies? Waar was het geluk voor iedereen? Uit protest weigerde ik te gaan studeren aan de universiteit tussen 'ons soort mensen', zoals mijn oma me geleerd had. Daarmee – zo voelde ik dat – zou ik de verbinding verliezen met de gewone mens in de straat en dat wilde ik niet. Ik wilde bijdragen aan het verkleinen van en liefst nog oplossen van de grote kloof tussen arm en rijk. Maar hoe? Dat zag ik toen nog niet.

Op school kreeg ik te maken met het tweede grote thema van mijn leven, het verschil tussen bedoeling en vorm. Hoe verhouden die twee zich tot elkaar? Op de vrije school zijn veel mooie uitgangspunten, maar ik had last van de vormelementen die in mijn beleving waren vast komen te zitten en bepalend waren geworden voor wat er wel en niet gebeurde. Zoals de mooie bordtekeningen, de getuigschriften en de aandacht voor zelfgemaakte inhoud. Door de nadruk op de inhoud, stond de relatie met de leerlingen onder druk, daar bleef geen tijd en ruimte voor over. De vorm voelde statisch en niet meer kloppend met de bedoeling. Het was een opgelegde vorm waar alle menselijkheid en flexibiliteit uit was verdwenen, die ik als onrechtvaardig ervoer. Ik was elke dag gefrustreerd, brutaal en boos. Ik moet toen niet te genieten zijn geweest,

arme leraren. Maar het haalde weinig uit en ik geloof niet dat ik in staat was om goed uit te drukken waar het mij om ging. Vorm boven bedoeling, vorm als doel op zichzelf geworden, dan gaat het fout. Dat heb ik daar sterk beleefd en werd een tweede leidmotief. Later op de universiteit (toch een jaar) kwam dit vraagstuk terug. Een professor leerde mij tijdens een van de eerste colleges: 'Economisten werken met modellen, ze kloppen niet, maar ze werken wel.' Ik was compleet in shock. Hoe kon de wetenschap zich hierbij neerleggen en geen verantwoordelijkheid nemen voor wat zij hiermee aanricht? Je maakt een abstractie, een model van de werkelijkheid die je niet goed begrijpt, stopt er nieuwe cijfers in, en daar pas je je beleid op aan, waarmee je diezelfde werkelijkheid weer beïnvloedt, die je bij aanvang al niet goed begreep. Wéér die mismatch tussen vorm en bedoeling. Ik ben na een jaar weggelopen, opnieuw boos en gefrustreerd. Mijn route om mij met economie bezig te houden zou anders lopen, in ieder geval niet via de reguliere wetenschap.

Weer een stapje terug: op mijn achttiende nam mijn vader mij mee naar een lezing van Lex Bos³ en toen werd ik wakker voor mijn levensmissie. Van hem hoorde ik voor het eerst de principes 'vrijheid, gelijkheid en broederschap' uit de Franse Revolutie, begrepen en toegepast als organiserende principes voor de inrichting van een samenleving. Hoe ze alle drie een eigen plek innemen om intrinsiek menselijk organiseren mogelijk te maken. Ik viel als een blok voor zijn verhaal over een samenleving als organisme, bestaande uit drie domeinen: recht, cultuur en economie, met elk haar eigen organiserende principe. Lex Bos vertelde over de ideeën die Rudolf Steiner, de grondlegger van de antroposofie, ruim honderd jaar geleden hierover had. Steiner noemde dat de driegeleding van het sociale organisme. In een visioen zag ik mijzelf er lezingen over geven en er de wereld mee overgaan. In de praktijk van toen stond ik daar nog mijlenver vanaf, als rebellerende jonge vrouw. Ik zou nog een lange weg afleggen.

3 Lex Bos is organisatiedeskundige en heeft in die rol gewerkt bij van Berenschot en is betrokken geweest bij de oprichting van NPI, instituut voor sociale organisatieontwikkeling. Hij is schrijver van diverse boeken waaronder *Oordeelsvorming*, *Sociale spiegelbeelden*, *over samenleving als weerspiegeling van het eigen innerlijk* en *Binnen de perken te buiten, over de menselijke maat in organisaties*.

Voor mijn eerste studie Multi Etnisch Welzijnswerk⁴ liep ik negen maanden stage in Suriname bij Stichting Jongere Vrouwen Centraal (JoVROC). Ik begeleidde tienermoeders die niet meer naar school mochten en daar kwam ik in contact met echte armoede die mij diep raakte. Ook werd rond die tijd vanuit het Internationaal Monetair Fonds, een internationale financiële instelling met 188 leden met onder andere als doel landen met een tijdelijk betalingsbalansprobleem financieel bij te staan, in ruil voor geld een structureel aanpassingsprogramma opgetuigd. Het was gebaseerd op het verkopen van de Surinaamse staatsbedrijven en het internationaal opengooien van de markten: op privatisering en liberalisering dus. De Surinaamse bevolking was boos en gefrustreerd over zoveel eisen in ruil voor steun. Ik realiseerde mij toen hoezeer wij ons westers economische denkmodel over de wereld exporteren en de implementatie ervan afdwingen in ruil voor financiële steun. Een model dat voor onszelf ook niet werkt.

Ik zag de economie en huidige westerse samenleving als een stoomboot die onveranderd voortstuwt. Aan de voorkant vallen mensen van de boot het water in, mensen die het niet lukt aan de ratrace mee te doen. En achter op het dek staan hulpverleners zoals ik de mensen uit het water te vissen om ze terug te zetten op de boot. Maar voor hoelang? Er is niets veranderd, waarna ze feitelijk net zo gemakkelijk weer in het water vallen. Een eindeloos zichzelf herhalend proces. Hulpverleners zijn natuurlijk noodzakelijk, maar ik zag mijzelf iets anders doen. Ik wil dat er überhaupt geen mensen van de boot af vallen, waarom accepteren we dit? Dus heb ik in Suriname twee richtinggevende keuzes gemaakt:

- Ik stop met de hulpverlening en ga mij richten op de economie. Want hoe wij daarin met elkaar omgaan, bepaalt of we elkaar een menswaardig bestaan gunnen of niet.
- Ik ga terug naar Nederland, hoe fijn ik het ook heb in Suriname, om het westerse denken te helpen vernieuwen. En om eraan bij te dragen dat we vruchtbare en zinvolle ideeën en gedachten over economie en samenleven met de wereld delen.

4 Aan de sociale academie de Horst in Driebergen, daarna studeerde ik toch nog een jaar economie aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

In deze keuzes kwam ik als 23-jarige al mijn angsten tegen. Doodeng vond ik het en ik heb lang op slot gezeten. Economie had ik op school nooit gehad, de financiële pagina van de krant begreep ik niet en mijn vader liet me vaak genoeg weten dat ik nog geen ton van een miljoen kon onderscheiden, wat ook wel een beetje waar was met mijn dyscalculie.

Maar wat ik wel heel goed begreep, is het vraagstuk dat we met elkaar op te lossen hebben. We onderwerpen de wereld aan onze markt wetten en die kloppen niet. De vraag is werkelijk: hoe leven en organiseren we onszelf zo, dat we goed zijn voor alle mensen en de Aarde? Dat er geen gapende kloof meer is tussen rijk en arm en dat we in staat zijn goed te zorgen voor onze natuur, in plaats van op alle mogelijke manieren uit te buiten en te verwoesten?

De sleutel daartoe is hoe we de uitwisseling en toewijzing van grond, arbeid en kapitaal organiseren.

0.2.1 Het vraagstuk: uitwisseling en toewijzing van grond, arbeid en kapitaal

Professor Bas van Bavel van de Universiteit Utrecht⁵ beschrijft de kern van het probleem al in de eerste zinnen van zijn boek *De onzichtbare hand*: 'Alles wat noodzakelijk is voor menselijk leven komt tot stand door een samenspel van de productiefactoren grond, arbeid en kapitaal.⁶ Of – en in welke mate – mensen toegang hebben tot middelen van bestaan, voedsel en rijkdom, wordt onherroepelijk bepaald door de wijze waarop een samenleving de uitwisseling en toewijzing van grond, arbeid en kapitaal organiseert. (...) De manier waarop vormt dus het fundament van elke samenleving.'

Ook zegt hij dat deze toewijzing en uitwisseling van grond, arbeid en kapitaal de sociale verhoudingen bepaalt. En hoe wij als samenleving omgaan met ecologische en klimatologische uitdagingen en gevaren, hoe wij technische hulpmiddelen ontwikkelen en economische groei genereren.

5 Nederlands economisch historicus, faculteitshoogleraar afdeling Geesteswetenschappen, leeropdracht Transitie van Economie en Samenleving.

6 Kapitaal is een veelomvattend begrip en gaat van een idee in je hoofd tot krediet, geld en productiemiddelen (van omgevormde grond/grondstoffen tot machines, data, kennis en een bedrijf zelf). Zie ook de sleutel Eigendom in deel 2 op blz. 199.

Voor die uitwisseling en toewijzing van de productiemiddelen zijn in de huidige tijd nog maar een paar dominante manieren overgebleven. In zijn boek onderzoekt hij drie economieën waar de toe- en uitwisseling van grond, arbeid en kapitaal via de markt en dus door middel van het prijsmechanisme tot stand komen: markteconomieën van de vroege tot de late middeleeuwen zoals de vroege middeleeuwse bloeitijd van Irak; Italiaanse steden zoals Florence en Venetië; en Amsterdam en Antwerpen in de Gouden Eeuw. Bas van Bavel toont aan dat deze vrijemarkteconomieën na een periode van grote bloei allemaal ten val kwamen. Deze vorm van uitwisseling stelt namelijk kleine groepen in staat om steeds meer privébezit te vergaren in de vorm van financieel (bedrijfs)kapitaal, grond en natuurlijke hulpbronnen. Dit leidt op termijn tot een verscherping van de sociale tegenstellingen, een afname van welvaart van de gewone mensen en uiteindelijk tot oproer. Daarop volgt een toenemende ongelijkheid op politiek gebied en een groeiende greep van de marktelite op de spelregels van het marktverkeer, in hun voordeel. Uiteindelijk vindt er stagnatie en zelfs achteruitgang van de economie plaats en ten slotte verval. Hij noemt deze vorm van uitwisseling via de markt hét kenmerk van het kapitalisme.

Naast de markteconomie zijn er nog twee systemen groot en dominant geworden in de geschiedenis. De planeconomie (het communisme) waar grond, arbeid en kapitaal in handen zijn van de staat. Hier bepaalt de staat wie waarom wat moet maken van wat en voor wie. Ook dit is een samenlevingsvorm waarvan de geschiedenis het failliet heeft aangetoond.

En de samenleving waarbij een combinatie van de twee voorgaande systemen tot stand gekomen is: de staat-marktcombinatie. Hier bestaat een vrije markt voor grond/grondstoffen, arbeid en kapitaal, maar deze vrije markt wordt gekanaliseerd, ingebonden, beteugeld, of zo je wilt aan banden gelegd, door wet- en regelgeving vanuit de overheid. Deze situatie kennen we in Europa. Dit model heet het Rijnlands model. Het bestaat uit een steeds groter wordende overheid om de markten te reguleren, die zelf door de macht van de marktelites wordt tegengehouden. Deze ontwikkeling kan je in onze samenleving al gemakkelijk waarnemen, met sociale ongelijkheid en een groeiend protest.

Alle systemen lijken uiteindelijk naar dit laatste model toe te bewegen. China omarmt steeds meer de markt, de Verenigde Staten leggen steeds meer macht

bij de overheid. Dit lijkt het enige alternatief voor de schade die de vrije markt aanricht, of een compleet door de staat gereguleerde samenleving, en wordt ook wel de derde weg genoemd.

Maar ook deze staat-markt-combinatie leidt uiteindelijk tot niets. De strijd om bezit en zelfzorg blijft bestaan met dito winnaars en verliezers. Aan de ene kant het veiligstellen van je eigen gezin met het opbouwen van vermogen door huisbezit, sparen, beleggen en speculeren, pensioenvoorziening en verzekering goed regelen. En de drang om voldoende te vererven en het studiegeld van je kinderen te betalen. Aan de andere kant de enorme regeldruk en bureaucratie door een overheid die voor 'gelijke concurrentie' moet zorgen, een *level playing field* en gelijke kansen voor iedereen. De samenleving komt op slot te zitten. Duurzame (landbouw)initiatieven kunnen niet meer aan landbouwgrond komen, omdat de prijs ervan door de markt, speculatie en subsidiestromen voor een bepaalde sector⁷ onbetaalbaar hoog geworden is. Ziekenhuizen krijgen betaald per operatie, waardoor medisch ingrijpen 'goed' is voor het ziekenhuis. Een steeds kleiner wordende elite verwerft zich het grootste deel van de beschikbare middelen die zij onttrekken aan de samenleving. Een deelnemer aan onze basisopleiding Samenlevingskunst drukte het gevoel dat hij kreeg bij dit scenario van de staat-marktcombinatie eens heel mooi uit: 'het kafka-gevoel, verwarring en chaos'. Je weet niet waar je aan toe bent. Je doet ertoe en je doet er niet toe. Hoe we nu werkelijk voor elkaar gaan zorgen? Dat blijft de grote vraag. Mensen blijven uit de boot vallen, al is het wat zachter dan in een pure vrije-marktsamenleving, alle goede bedoelingen ten spijt.

De essentie is dat we voor de samenleving moeten onderzoeken hoe we met grond, arbeid en kapitaal omgaan en wat daarvan de gevolgen zijn. Als we bovenstaande consequenties niet willen, hoe willen we dan wel met grond, arbeid en kapitaal omgaan?

Vanuit de visie van Economy Transformers leveren alleen de vernieuwingsimpulsen die zoeken naar alternatieve vormen van toewijzing van grond, arbeid en kapitaal voorbij deze vorm van staat-marktuitwisseling een structurele

7 Een goed voorbeeld is de subsidiestromen in de energiesector die in Flevoland de grondprijzen tot extreme hoogte opdrijven en daarmee de boeren uit het gebied wegconcurreren.

bijdrage aan het bouwen van een menswaardige samenleving. Veel kritische denkers, die wel de analyse scherp maken over wat er mis is met het neoliberalisme, blijven bij het zoeken naar oplossingen toch knippen en plakken – zoals ik dat noem – binnen dat bestaande krachtenveld van staat en markt, zoals belastingnivellering of meer wetten en regels voor duurzaamheid. Ook de initiatieven die de gemeenschap als derde speler naast overheid en markt inbrengen, richten zich nog niet op het uitwisselings- en toewijzingsvraagstuk van grond en kapitaal voorbij de markt en staat, en raken daarmee nog niet de kern van het probleem, hoe mooi de afspraken ook mogen lijken.

0.2.2 De vierde route, de belofte

Er is een alternatief! Vanuit het perspectief van Economy Transformers is er werkelijk nog een vierde route om met grond, arbeid en kapitaal om te gaan en vorm te geven aan een gezonde economie en samenleving. Een route die gelukkig ook steeds meer mensen wereldwijd weten te vinden. Op deze route zoeken we naar systemen waar grond, arbeid en kapitaal in handen zijn van jou en mij, van ons, de gemeenschap. Hier kom je uit op de bewegingen van de *commons*⁸ en *peer governance* die wereldwijd gaande is, en die aansluiten op een stroom in de geschiedenis die er ook altijd al geweest is. Grond, arbeid en kapitaal, beheerd, gebruikt en toegewezen van, voor en door mensen. Strikt genomen bestaat de staat en de marktelite natuurlijk ook uit mensen. Maar ik bedoel hier mensen die als gelijken onder gelijken met elkaar afstemmen en tot uitwisseling en toewijzing komen. Dan is de grote vraag: hoe organiseer je dat? Als deze niet meer aan de hoogste bieder (markt) of opgelegd (staat) worden toegewezen, hoe regel je dit dan met mensen onderling? Daar is Samenlevenskunst voor nodig en in dit boek komt dit vraagstuk dan ook uitgebreid aan de orde.

In dit boek reik ik je ons perspectief aan op de grote maatschappelijke vraagstukken hoe we arm en rijk de wereld uit krijgen en hoe we onze omgang met de Aarde en elkaar weer gezond maken. Hoe we vanuit nieuwe uitgangspunten komen tot werkelijk nieuwe vormen die daarmee in overeenstemming zijn. Een

8 Commons, ook wel gemeengoed. Alle inputfactoren voor de economie: grond, arbeid en kapitaal die van ons allemaal zijn. Zie voor verdere toelichting in deel 2 de sleutel Eigendom op blz. 199.

hoopvol perspectief, te beginnen bij hoe wij, jij en ik, daar zelf met onze eigen initiatieven en bedrijven aan bij kunnen dragen, van binnen naar buiten levend vanuit eigen kracht en passie. Hoe wij ons werk anders kunnen organiseren als Samenlevingskunstenaar: in een DeelGenootschap. Hoe jij en ik op basis van liefde en vertrouwen werkelijk gelijkwaardig kunnen samenwerken en daarbij nu al grond, arbeid en kapitaal als gemeengoed kunnen uitwisselen en toewijzen. Hoe wij met elkaar stapje voor stapje van de grond af aan een nieuwe samenleving kunnen opbouwen die 'klopt' met wie we zijn en die het beste in ons naar boven haalt, voorbij het knip-en-plakstadium waar we al zo lang inzitten.

'Wees de verandering die je in de wereld wilt zien gebeuren.'

– Mahatma Gandhi

Al mijn inzichten en ervaringen van de afgelopen decennia komen nu samen. De reis die ik met en binnen Economy Transformers maakte⁹ heeft me veel geleerd over ondernemen in een zelfsturende organisatie, over vrij-gelijk-samen, over de zes sleutels en hoe het DeelGenootschap een antwoord is op de vragen waar ook ik mee worstel. Alles in dit boek schrijf ik op basis van mijn eigen leringen, ervaringen en inzichten die ik opdeed, met name tijdens het onderzoek dat ik mocht doen met onze deelnemers in de opleidingen en praktijkgroepen. En ook dank ik Rudolf Steiner, die de wereld zijn praktische zicht op het maatschappelijk gebruik van de grote begrippen vrijheid, gelijkheid en broederschap gaf: de Bron voor al ons werk.

Vrij-gelijk-samen en de zes sleutels zijn poorten naar een mens- en Aardewaardige samenleving op basis van liefde en vertrouwen, te beginnen in een DeelGenootschap. Bouw je mee?

9 Zie bijlage 1.1 op blz. 351 voor een uitgebreidere beschrijving van die reis.

Steeds meer mensen verlangen naar een samenleving en een economie die goed is voor alle mensen en de Aarde. Damaris Matthijsen reikt met dit boek nieuwe ideeën, begrippen en vormen aan voor zo'n wereld: de vrij-gelijk-samenleving. Zij beschrijft een heldere weg uit de systeemcrises en geeft met de Zes Sleutels praktische oefeningen om zelf stappen te zetten, zodat we ons ook echt Vrij, Gelijk én Samen voelen. Centraal daarin staat de transformatie van ons eigendomsbegrip en de zeggenschap over grond, arbeid en kapitaal. Niet de markt en staat zijn leidend, maar wij mensen onderling. Met het DeelGenootschap als samenwerkingsvorm kunnen we onze weg terugvinden naar liefde en vertrouwen, creativiteit en heelheid. En leren we weer van binnenuit zorg te dragen voor onszelf, elkaar en de Aarde.

Vrij, Gelijk & Samenleven is voor alle mensen die werk en/of leven op een mens- en Aardewaardige manier vorm willen geven.

Damaris Matthijsen is oprichtster van Economy Transformers, een beweging en school voor ondernemende mensen die een radicaal, liefdevol perspectief zoeken. Zij is transitiebegeleider in bedrijven, trainer, docent, spreker en ontwikkelaar van nieuwe structuren voor de vrij-gelijk-samenleving. Economy Transformers werd eerder in de Trouw Duurzame 100 opgenomen en in 2020 won Damaris de Constructieve Rebellen Award van inspiratieplatform MaatschapWij.

'Ik kreeg de erkenning dat het klopt wat ik altijd al voelde. Nu heb ik er ook taal en handelingsperspectief bij gekregen waardoor ik me sterker voel.'

– *Marije Vermerris, natuur wijs*

Veel boeken zeggen dat het zo niet langer meer gaat. Dit boek legt uit hoe het wel kan. Sterker nog, hoe alles weer haar eigen schoonheid in het geheel krijgt.'

– *Marcel Heskes, oprichter Squarewise*

www.economytransformers.nl

SANTASADO

